

בית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"א 4299/17
וערעור שכנגד

לפני:

כבוד השופט י' עמית
כבוד השופטת ד' ברק-ארז
כבוד השופט א' שטיין

המערערת

והמשיבה בערעור שכנגד:

עליזה ויצמן

נ ג ד

המשיבות והמערערות

בערעור שכנגד:

1. חברת חלקה 51 בגוש 7060 בע"מ
2. חברת ליאור מוצרי מזון ומכלת בע"מ

ערעור וערעור שכנגד על פסק דינו של בית המשפט המחוזי
חיפה בתיק הפ 9152-05-16 שניתן ביום 4.4.2017 על ידי
כבוד השופטת ע' ורבנר

בשם המערערת והמשיבה

בערעור שכנגד:

עו"ד ליאורה אפרתי ועו"ד מיכל גלר

בשם המשיבות והמערערות

בערעור שכנגד:

עו"ד עדנה מינץ-ויצמן ועו"ד עידן גולדנברג

פסק-דין

השופט י' עמית:

ענייניו של פסק דין זה בשאלה האם זכאי אחד הנהנים בנאמנות שאינה קצובה
בזמן נקוב להביא את הנאמנות אל קיצה ביחס אליו בלבד.

ערעור וערעור שכנגד על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בחיפה (כב'
השופטת ע' ורבנר) בה"פ 9152-05-16 מיום 4.4.2017 (הערעור שכנגד נסוב רק על
סוגיית הוצאות המשפט).

תמצית העובדות הצריכות לעניין

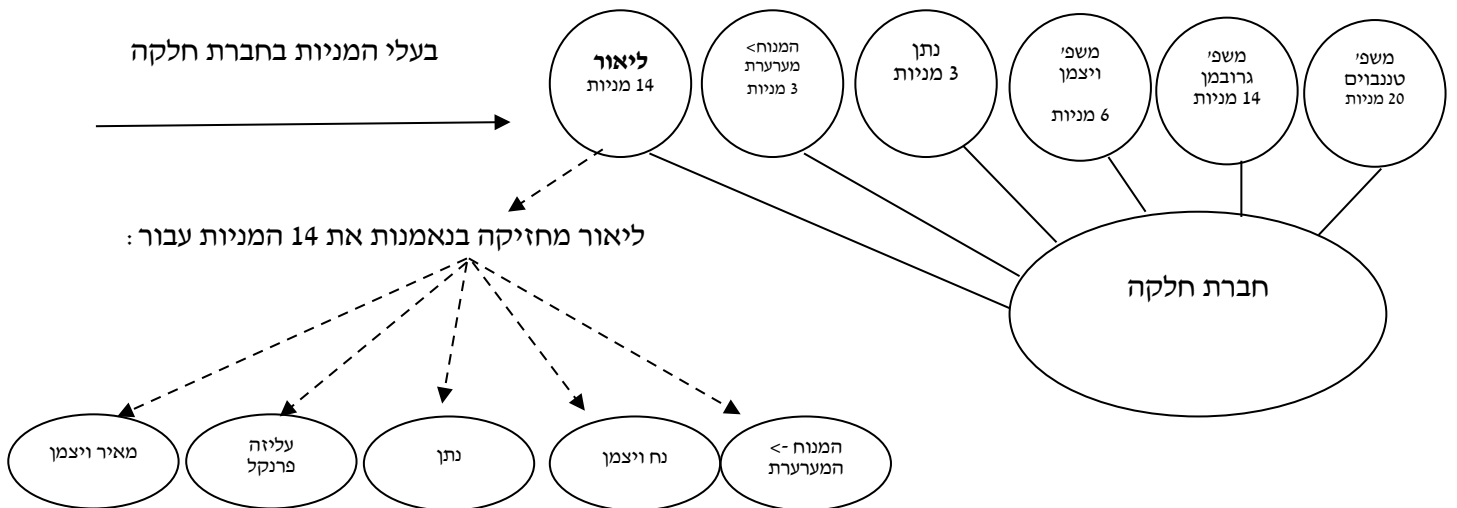
1. ביום 12.12.1960 נוסדה המשיבה 1 (להלן: חברת חלקה), ובשנת 1961 נרשם
על שמה מגרש סמוך לתחנה המרכזית החדשה בדרום תל אביב (להלן ובהתאמה: המגרש
והתחנה המרכזית), הידוע בתור חלקה 51 בגוש 7060. לחברת חלקה אין נכסים נוספים.

בעלי המניות של חברת חלקה השתייכו בשעתו לארבע קבוצות: משפחת טננבוים, משפחת סטניצקי, משפחת גרובמן ומשפחת ויצמן.

2. בשנת 2007 נמכרו 14 המניות של משפחת סטניצקי (23% מהון המניות של חברת חלקה), לידי המשיכה 2 (להלן: חברת ליאור או ליאור), שנוסדה על-ידי בני משפחת ויצמן ונמצאת בבעלותם. רכישת 14 המניות בוצעה כך שליאור תחזיק אותן בנאמנות עבור הנהנים – בני משפחת ויצמן, שהיו גם יוצרי הנאמנות – באופן הבא: רבע מהמניות למר נח ויצמן, רבע למר נחמיה ויצמן (שהיה בעלה של המערערת, וייקרא להלן: המנוח), שישית למר נתן ויצמן (להלן: נתן), שישית לגב' עליזה פרנקל וישית למר מאיר ויצמן. בעת רכישת 14 המניות (להלן: מניות הנאמנות או המניות) כיהן המנוח כמנהלה של חברת ליאור והחזיק בחלק ממניותיה. בנוסף, המנוח החזיק במישרין 3 מניות של חברת חלקה. בעקבות פטירתו בשנת 2010, ירשה המערערת את אחזקותיו הישירות בחברת חלקה (3 מניות), את חלקו במניות הנאמנות (3.5 מניות) ואת מניותיו בחברת ליאור.

לנוחות הקוראים, אציג תרשים לגבי החזקת המניות של חברת חלקה והחזקת

מניות הנאמנות על ידי ליאור:

3. ביום 12.11.2012 הודיעה המערערת לחברת ליאור על "סיום הנאמנות", ודרשה לשחרר את חלקה במניות הנאמנות ולהעבירו על שמה. המערערת דיווחה על הודעתה זו לרשויות המס, כהצהרה על העברת מניות באיגוד מקרקעין מנאמן לנהנה. ביום 4.7.2013 התקיימה אסיפת בעלי מניות של חברת ליאור, במהלכה חזרה המערערת על הודעתה

בדבר ביטול הנאמנות ועל דרישתה לשחרר את חלקה במניות הנאמנות. ביום 17.7.2013 ציינה ליאור במכתב למערערת כי מטרת הנאמנות הוסברה בפירוט באסיפה מיום 4.7.2013; כי באסיפה זו צוין שליאור ובעלי מניותיה מוכנים להתחייב שלא יבצעו אף פעולה הקשורה במגרש, ללא הסכמת המערערת; וכי לא תבוצע אף פעולה אלא בהסכמת כל הצדדים.

4. בשנת 2014 מכרה המערערת את מניותיה בחברת ליאור לחברת וואי השקעות הצלחה בע"מ (להלן: חברת וואי). על רקע הליכים משפטיים שהתנהלו בשעתו בין המערערת לליאור, באוקטובר 2015 הגיעו הצדדים להסכם פשרה שקיבל תוקף של פסק דין, שלפיו נמכרו מניות אלו על-ידי חברת וואי למשפחת ויצמן.

בהמשך הוסיפה המערערת ופנתה לליאור, הודיעה לה על סיום הנאמנות ודרשה כי חלקה במניות הנאמנות יועבר לידיה. ביום 15.4.2016 שלחה חברת ליאור הודעה למערערת ועמדה על כך שבאסיפה מיום 4.7.2013 הוסבר שכוונת הנאמנות הייתה, ועודנה, להשיא את הרווח ממכירה עתידית של המגרש, ולמנוע מכירה בתנאים לא אופטימאליים. עוד צוין כי כיום מתקבלות הצעות מצד גורמים אשר מתעניינים ברכישת המגרש, וכי זומנה אסיפה כללית של חברת חלקה לקידום מכירתו. ליאור הוסיפה כי המחלוקות בסוגיית הנאמנות צפויות להתייטר, בהנחה שהמערערת מעוניינת במכירת המגרש בתנאים אופטימאליים, ומתוך תקווה שמכירה כאמור תצא לפועל בעתיד הקרוב. ביום 20.9.2016 נערכה אסיפה כללית של חברת חלקה, ובה הצהירה חברת ליאור כי כאשר יימכר המגרש, התמורה לא תועבר אליה כי אם ישירות לנהנים, לרבות המערערת.

5. משלא התמלאה דרישת המערערת לקבל לידיה את חלקה במניות הנאמנות, ביום 3.5.2016 הוגשה על-ידי המרצת פתיחה לבית המשפט המחוזי בחיפה, נגד ליאור, נגד חברת חלקה ונגד רשם החברות. במסגרת המרצת הפתיחה, התבקש בית המשפט לצוות על ליאור למלא אחר דרישת המערערת כאמור (בית המשפט גם התבקש להורות לחברת חלקה לרשום על שם המערערת את שלוש המניות שהחזיק המנוח במישורין בחברת חלקה, ובית המשפט הורה על כך בהחלטתו מיום 18.9.2016).

פסק דינו של בית משפט קמא

6. לאחר שסקר בהרחבה את הרקע העובדתי ואת טענות הצדדים, בית משפט קמא עמד על כך שלפי הדין, נאמנות יכולה להיווצר מכוח הסכמה חוזית שבעל-פה, בכתב או בהתנהגות; שהגדרת הנאמנות ומטרותיה מחייבות את הנאמן; ושנהנה אינו רשאי לשנות

את תנאי הנאמנות לאחר קביעתם, אלא אם האפשרות לשנותם נקבעה בתנאי הנאמנות. בית המשפט הדגיש כי כאשר יוצר הנאמנות הוא גם הנהנה, באפשרותו לשנות את תנאי הנאמנות רק בהסכמת כל הנהנים; כי נאמנות מסתיימת כשמתקיים התנאי בהסכם לסיומה, או כשהושגה המטרה שלשמה הוקמה; וכי בהיעדר הסכם נאמנות כתוב, ניתן להסיק את תנאי הנאמנות מאומד דעת הצדדים.

בית המשפט הדגיש שבענייננו, אמנם אין הסכם כתוב בין הצדדים לנאמנות, אך ניתן ללמוד על מטרותיה מעדותו של נתן (שמכהן כיום כמנהלה של ליאור), כמו גם מהדרך שבה בחרו יוצרי הנאמנות לרכוש את המניות. נקבע כי אופן רכישת מניות הנאמנות נועד לענות על שתי מטרות. ראשית, יצירת "גוש אחד" של משפחת ויצמן בהצבעות שמתקיימות בחברת חלקה, כדי להשיא את יכולת השפעתה של המשפחה על מכירת המגרש, כך שזה יימכר במחיר מיטבי. בשל כך, לא נרכשו המניות בנפרד על-ידי כל אחד מבני המשפחה, אלא על-ידי חברה (ליאור). שנית, מזעור תשלומי המס שיידרשו בעת מכירת המגרש. לכן ליאור מחזיקה את המניות בנאמנות עבור בני המשפחה. צוין שמעדותו של נתן עלה כי אילולא היו מוחזקות המניות בנאמנות, חברת חלקה הייתה משלמת מס שבח עם מכירת המגרש, ובנוסף בעלי המניות של ליאור היו משלמים מס רווח הון, כשהיו מחולקים להם כספי המכירה.

לנוכח האמור לעיל, בית המשפט קיבל את טענת ליאור, לפיה "כל עוד לא נמכר המגרש, על חברת ליאור להמשיך לפעול בנאמנות, ולא קמה עילה לפרוק הנאמנות על ידי המבקשת [המערערת – י"ע]". עוד נקבע כי במידה שעולה הצעה "טובה וסבירה" לרכישת המגרש, על חברת ליאור לפעול למכירתו; וכי מאחר שיוצרי הנאמנות בחרו לרכוש את המניות באמצעות חברה, שהחלטות בה מתקבלות לפי רוב, הרי שגם שינוי תנאי הנאמנות מצריך החלטה של רוב יוצריה, שבענייננו הם גם הנהנים.

7. לאור זאת, נפסק שבקשת המערערת "לביטול הנאמנות, או כטענתה לביטול הנאמנות אך ורק בהתייחס לחלקה היא", צריכה להיות מוכרעת על ידי יוצרי הנאמנות-הנהנים. נקבע כי עליהם לבחון אם ניתן לבטל את הנאמנות רק ביחס למערערת, ובמידה שכן, אם יהיה בכך כדי לסכל את מטרת הנאמנות ולהשפיע על כוחה של משפחת ויצמן בקבלת ההחלטות ביחס למגרש. עוד נקבע כי במידה שיתברר שאין השפעה בהקשר זה, יש לבחון אם קבלת בקשת המערערת תשפיע במישור המס על יתר הנהנים.

בית המשפט הוסיף וקבע כי למערערת הזכויות והחובות שהיו לבעלה המנוח, וכי מאחר שהיא לא זימנה את יתר הנהנים ליתן עדות, חזקה כי לו היו מעידים, עדותם

הייתה תואמת את עדותו של נתן. עוד צוין כי הוכח שהמערערת שותפה ומיודעת ביחס לכל ההצעות שנוגעות למכירת המגרש, בהיותה יורשת של שלוש מניות בחברת חלקה; כי המערערת לא טענה להפרת חובות הנאמנות; וכי אין סימנים לכך שליאור, כנאמנה, אינה משתפת פעולה עם חברת חלקה ביחס למימוש מטרת הנאמנות – מכירת המגרש במחיר אופטימאלי. הודגש כי אמנם זכותה הקניינית של המערערת כפופה להגבלות שיצרו במקור יוצרי הנאמנות, אך "הנני סבורה כי החזקת המניות בנאמנות ללא הגבלות זמן – ומבלי שתוכח סיבה אמיתית ותמת לב לעשות כן, דהיינו, מבלי שיוכח כי יש פגיעה ביתר הנהנים, ככל שתשחררנה המניות המוחזקות בנאמנות עבור המבקשת – נוגדת את תקנת הציבור".

8. בשורה התחתונה, נקבע כי על חברת ליאור לכנס את כל יוצרי הנאמנות-הנהנים (או את יורשיהם) ולדון בבקשתה העדכנית של המערערת, תוך 45 יום; וכי "במעמד הדיון תבהיר המבקשת מדוע היא סבורה כי אין בביטול הנאמנות לגבי אותן שלוש מניות כדי לפגוע או להשליך על הכוח של משפחת ויצמן בכל הקשור לקבלת החלטות בחברת חלקה וכן תבהיר המבקשת, מהן ההשלכות בתחום המס, אם בכלל, שיש לביטול הנאמנות בהתייחס לחלקה, בכל הקשור להשלכות על יתר הנהנים. על יוצרי הנאמנות/הנהנים לקבל החלטה מנומקת, המעוגנת במטרות הנאמנות [...]". בית המשפט הבהיר כי מתן החלטה כאמור מצד הנהנים נחוצה הן מאחר שטרם התקבלה מצדם החלטה מנומקת בבקשת המערערת, הן מאחר שבסיכומיה שינתה המערערת את בקשתה, ועתרה לשחרר רק 3 מניות מתוך ה-3.5 שמוחזקות בנאמנות.

לבסוף נקבע כי לנוכח תוצאת פסק הדין, כל צד יישא בהוצאותיו.

9. על כך נסוב הערעור שלפנינו, שבו תקפה המערערת כל תו ותג בפסק דינו של בית משפט קמא, הן בהיבט הדיוני והן בהיבט המהותי. טרם אדרש לטענות אלה, אסקור את השתלשלות העניינים במהלך שמיעת הערעור בפנינו.

תמצית ההליך בבית משפט זה

10. ביום 28.3.2019 קיימנו דיון בערעור בנוכחות הצדדים, במסגרתו התברר כי ליאור ובעלי המניות בחברת חלקה פועלים כאחד למכירת המגרש, וכי כבר נתקבלה הצעה לרכישתו בסכום של 36 מליון ₪, לעומת הצעה קודמת בסכום של 23 מליון ₪. מאחר שמכירת המגרש מייתרת את הערעור, הורנו לצדדים להגיש הודעת עדכון. ביום 28.10.2019 הגישו הצדדים הודעה משותפת, לפיה נמשכים מאמציהם למכירת המגרש.

ביום 29.1.2020 עדכנה ליאור, בין היתר, כי המשא ומתן למכירת המגרש צפוי להתחדש, וכי הצדדים משתפים פעולה גם בניהול ענייניה השוטפים של חברת חלקה. ביום 7.5.2020 עדכנה ליאור כי בשל מגפת הקורונה, לא התקיימו מגעים נוספים בין נציגי חברת חלקה לנציגי החברה שמעוניינת לרכוש את המגרש. ביום 17.5.2020 עדכנה המערערת, בין היתר, כי מתנהל משא ומתן למכירת המגרש, וכי ביום 12.5.2020 הגיבו כל בעלי המניות של חברת חלקה לטיוטת הסכם מכר שהעבירה להם המערערת.

ביום 16.6.2020 עדכנה ליאור כי באת-כח המערערת העלתה הצעה לשינוי במתווה העסקה, וכי בעלי המניות של חברת חלקה הסכימו לקבל חוות דעת מקצועית ביחס למשמעות המיסיית של המתווה החלופי. ביום 17.6.2020 עדכנה המערערת כי לנוכח הערכתה שהעסקה לא תיחתם במהלך החודש הקרוב, היא מסרה לליאור כי תהיה מוכנה למכור, לה או לנהנים האחרים, את כלל מניותיה בחברת חלקה – הן אלו שבנאמנות, הן את אחזקותיה הישירות – לפי סכום התמורה שהוצע לרוכש הפוטנציאלי. ביום 21.6.2020 הורנו לצדדים להגיש הודעת עדכון נוספת, וציינו כי אם לא יגיעו הצדדים להסכמה, יינתן פסק דין.

ביום 2.8.2020 עדכנה ליאור, בין היתר, כי בעלי המניות בחברת חלקה צריכים להחליט על המתווה הרצוי למכירת המגרש, לנוכח חוות הדעת המיסיית שהתקבלה; וכי הצעת המערערת למכור את מניותיה ליתר הנהנים אינה ריאלית, לנוכח "העליה המטאורית" שחלה בשווי המניות שבידיה, ביחס למחיר שבו נרכשו בשעתו. ביום 6.8.2020 עדכנה המערערת כי טרם חלה התקדמות משמעותית בעסקת המכר; וכי נוצר "מצב בלתי הגיוני ובלתי סביר", לפיו המערערת תצביע למתווה מכירה מסוים כמחזיקה ב-3 מניות במישרין, בעוד שהצבעת ליאור תיעשה לפי האינטרסים של יתר הנהנים. המערערת ציינה שהגיעה העת לסיום הנאמנות, שנוסדה בשעתו עת שרר אמון בין הצדדים.

משכך, ומאחר שעד כתיבת שורות אלה לא התגבשה עסקה למכירת המגרש, ומשלא הגיעו הצדדים להסכמה ביניהם, לא נותר לנו אלא להכריע בערעור לגופו. אקדים ואומר כבר עתה כי מטעמים שיפורטו להלן, אציע לחבריי לדחות את הערעור.

טענת המערערת לשינוי חזית וטענות נוספות של המערערת בהיבט הדיוני

11. לטענת המערערת, בסיכומי ליאור נטען לראשונה, בין היתר, כי סוגיית המיסוי מתעוררת רק לאחר מכירת המגרש; כי סיום הנאמנות מחייב את הסכמת כל הנהנים; כי

הנהנים לא נתנו הסכמתם לבקשת המערערת לסיום הנאמנות; וכי היה עליה לצרפם להליך. המערערת גם גרסה כי בסיכומי ליאור עלה שהנאמנות תסתיים עם מכירת המגרש, בעוד שנתן העיד כי המניות תוחזקנה בנאמנות עד להריסת התחנה המרכזית. בהקשר זה, תקפה המערערת את החלטת בית משפט קמא מיום 7.3.2017 – שבה נדחו טענותיה בדבר הרחבת חזית – בטענה שבית המשפט לא נימק את החלטתו. מעבר לכך, נטען שגם בית משפט קמא הרחיב, שלא כדין, את גדר המחלוקת בין הצדדים, כשהעלה מיוזמתו את שאלת ההשפעה שטמונה בסיום הנאמנות ביחס למערערת, על המיסוי של יתר הנהנים.

12. איני רואה ממש בטענות אלו של המערערת.

כפי שהובהר בפסיקה לא אחת, "האיסור 'להרחיב חזית' עיקרו בכך שבעל-דין אינו רשאי לחרוג מגדר המחלוקת, כפי שהוצבה בכתבי-הטענות, אלא אם כן נענה בית-המשפט לבקשתו לתקן את כתבי-טענותיו, או אם הצד שכנגד נתן לכך את הסכמתו, במפורש או מכללא" (ע"א 6799/02 יולזרי נ' בנק המזרחי המאוחד בע"מ, פ"ד נח(2) 145, 151 והאסמכתאות שם (2003); ראו גם ע"א 8566/06 אמריקר שירותי ניהול וייעוץ (1987) בע"מ נ' מליבו – ישראל בע"מ, בפסקה 33 (8.11.2009); עע"מ 9317/05 משאבות השלום בע"מ נ' הוועדה המקומית לתכנון ולבנייה "יזרעאלים", בפסקה 21 (26.10.2010); אורי גורן סוגיות בסדר דין אזרחי 146 (מהדורה שתיים עשרה, 2015)).

בענייננו, לא מצאתי כי ליאור חרגה בסיכומיה מהסוגיות השנויות במחלוקת, כפי שאלו הוגדרו על-ידי הצדדים בכתבי טענותיהם בבית משפט קמא. כך, בכתב התשובה של ליאור להמרצת הפתיחה נטען במפורש כי סוגיית המיסוי, שבגינה נרכשו המניות בנאמנות, צפויה להתעורר עם מכירת המגרש. בהקשר זה נטען על ידי ליאור בערעור דנן כי במידה שרשויות המס יראו ביציאת אחד הנהנים מהנאמנות משום פירוק הנאמנות, הרי שיתר הנהנים יעמדו בפני סכנה לכפל מס, וייתכן שאף יאלצו לבטל את הנאמנות מחמת הזהירות ובניגוד מוחלט לרצונם. לאור זאת, ובהינתן שבית המשפט קבע כממצא עובדתי כי מטרת הנאמנות היא מזעור תשלומי המס שיידרשו בעת מכירת המגרש, אין בהעלאת סוגיית ההשפעה שכרוכה בסיום הנאמנות על המיסוי של יתר הנהנים, משום הרחבת גדר המחלוקת בין הצדדים.

הטענה לפיה סיום הנאמנות עובר למכירת המגרש מצריך את הסכמת הנהנים כולם, היא מסקנה משפטית, המבוססת על טענות עובדתיות שהציגה ליאור בכתב תשובתה בדבר נסיבות יצירת הנאמנות ומטרותיה. לכן, גם בהנחה שמדובר בטענה משפטית חדשה, ואיני סבור כך, אין בכך פסול (ראו ע"א 1184/04 קרויזר נ' שוורץ,

בפסקה 19 (15.4.2007); רע"א 7669/96 עיריית נהריה נ' קזס, פ"ד נב(2) 214, 220 (1998); ע"א 271/75 שושן נ' שושן, פ"ד ל(1) 473, 476 (1975)). כמו כן, הטענה שעלתה בסיכומי ליאור, לפיה הנהנים לא נתנו הסכמתם לדרישת המערערת, היא אך בגדר חזרה על דברים שהעידה המערערת עצמה בחקירתה הנגדית (פרוטוקול ישיבה מיום 8.11.2016 בעמ' 12). לכן, גם העלאת טענה זו אינה בבחינת הרחבת חזית אסורה.

13. אף איני רואה ממש בטענת המערערת להיעדר הנמקה של בית משפט קמא בהחלטתו מיום 7.3.2017. בית המשפט אינו אמור להידרש באופן פרטני ומייגע לכל טענה וטענה שמעלה צד לדיון. דרכם של צדדים ומצוות עורכי דין מלומדה היא להכביר טענות מלוא הטנא שהרי "אי אפשר לבר בלא תבן" (בבלי ברכות נה ע"א), אלא שתפקידו של בית המשפט הוא לבור את הבר מן התבן ולהתמקד בעיקר. מכל מקום, "ההנמקה הנדרשת יכולה להיות, לפי נסיבות המקרה, קצרה ותמציתית" (רע"א 8996/04 שכטר נ' נציגות הבית המשותף, פ"ד נט(5) 17, 21 והאסמכתאות שם (2005)). כך על דרך הכלל וכך במיוחד בנושאים דיוניים. במקרה דנן, די בהנמקת בית משפט קמא לפיה טענותיה של ליאור "מעוגנות בבקשה ובתשובה על נספחיהן, כמו גם בתשובות העדים שנחקרו בבית המשפט ובפרוטוקול החברה של הישיבות שהתקיימו לאחר הגשת כתב התשובה, וכאשר הפרוטוקולים הוגשו לבית המשפט בהסכמה [...] והם מהווים חלק מחומר הראיות".

האם זכאית המערערת להביא לסיום הנאמנות ביחס אליה?

14. המערערת טענה, בין היתר, כי סיום נאמנות ביחס לנהנה מסוים אינו מותנה בהסכמת יתר הנהנים, וכי ככלל, הנאמנות מסתיימת כאשר הנהנה מודיע לנאמן. עוד נטען כי חל שינוי נסיבות משמעותי מאז נוצרה הנאמנות, עת החזיק בעלה המנוח של המערערת ב-25% ממניות ליאור ושימש כמנהל בה. כיום, המנוח אינו בין החיים, למערערת אין מניות בליאור או השפעה על הנעשה בה, ויחסיה עם נתן, מנהל ליאור, מעוררים.

ברם, בית משפט קמא עמד על כך שדרך רכישת המניות בנאמנות נועדה להגשים שתי מטרות: האחת, השאת יכולת ההשפעה של משפחת ויצמן בהחלטות על מכירת המגרש. השנייה, מזעור תשלומי המס שיידרשו בעת המכירה. ממטרות אלו נובע במישרין כי מועד סיום הנאמנות הוא מכירת המגרש. לפיכך, אין לקבל את טענות המערערת לפיהן לא ברור מהו מועד סיום הנאמנות וכי "הסכם הנאמנות שלפנינו נעדר מסוימות עד כדי כך שנעדר הוא כל תוקף". זאת, במיוחד משידענו כי "מטבעו של חוזה

נאמנות שאין בו פירוט רב של תנאי הנאמנות, אך חוזה נאמנות, כמו כל חוזה אחר, ניתן להשלמה לפי אומד דעת הצדדים כפי שהוא משתמע מתוך החוזה, ואם איננו משתמע ממנו – מתוך הנסיבות" (ע"א 3829/91 וואלס נ' גת, פ"ד מח(1) 801, 813 והאסמכתאות שם (1994) (להלן: עניין גת)).

אמנם המערערת טענה כי מטרות הנאמנות הן "פרי המצאתם בדיעבד" של ליאור ושל נתן. ואולם, בית משפט קמא קבע, במישור העובדתי, כי עדותו של נתן בדבר מטרות הנאמנות לא נסתרה, וכי היא נתמכת מעצם הדרך שבה נרכשו המניות. קביעה זו מקובלת עלי, מה גם שאף בפנינו לא הציגה המערערת טענות שיש בהן כדי להפריך את קביעת בית המשפט בנוגע למטרות הנאמנות.

15. בית משפט קמא קבע כי "כאשר יוצר הנאמנות הוא גם הנהנה, יכול הוא לשנות את תנאי הנאמנות, רק בהסכמת כלל הנהנים, אחרת, אין לשינוי תנאי הנאמנות כל תוקף". בקביעה זו נשען בית משפט קמא על פסק הדין בעניין גת, שם נפסק כדלהלן:

"גם הניסיון לראות בהוראות המערער משום שינוי תנאי הנאמנות בדיעבד אינו מועיל לו. הכלל הוא שאין לשנות את תנאי הנאמנות לאחר שאלו נקבעו, אלא אם כן האפשרות לשנותם נקבעה בתנאי הנאמנות. אמנם, כאשר יוצר הנאמנות הוא גם הנהנה (כמו במקרה של היורשים שבענייננו), כלל זה אינו חל, אך כדי לשנות את תנאי הנאמנות צריך השינוי להתבצע על דעת היורשים כולם, שאחרת אין 'השינוי' מחייב את הנאמן" (שם, בפסקה 14 לפסק דינו של הנשיא מ' שמגר) (ההפניות הושמטו – י"ע).

המערערת הציעה הבחנות שונות בין פרטי המקרה בענייננו לבין פרטי המקרה בעניין גת. אך אין בהבחנות אלו כדי לגרוע מהאפשרות ליישם את העקרונות הכלליים שנקבעו בעניין גת וצוינו לעיל, כפי שעשה בית משפט קמא. בדומה, איני מוצא ממש בטענת המערערת כי אין להשליך על ענייננו מפסק הדין בת"א (י-ם) 625/94 יודקובסקי נ' ידיעות תקשורת בע"מ (8.3.2000) (להלן: עניין יודקובסקי) שם נפסק כי נדרשת הסכמתם של כל בעלי המניות לסיום הנאמנות. בניגוד לטענת המערערת, לסיום הנאמנות ביחס למניותיה-שלה עלולה להיות השלכה על יתר הנהנים. מכל מקום, בית משפט קמא ציין בפסק דינו כי טענת המערערת, לפיה יציאתה מהנאמנות לא תשפיע על יתר הנהנים, לא "נדונה כראוי על ידי כלל יוצרי הנאמנות (הנהנים), ו[לא] נתקבלה לגביה תשובה מושכלת, לרבות התייעצות עם מומחים בתחום הרלוונטי בענייני מיסוי".

16. המערערת טענה כי שינוי תנאי הנאמנות אינו דורש החלטה של רוב יוצריה, וכי אין זה סביר לייחס לצדדים רצון להמשיך ולקיים את ההסכם עד אין קץ. בהקשר זה, הסתמכה המערערת על ע"א 2491/90 התאחדות סוכני נסיעות ותיירות בישראל נ' פאנל חברות התעופה הפועלות בישראל (3.5.1994) (להלן: עניין סוכני הנסיעות). ואולם, עניין סוכני הנסיעות כלל לא עסק בחוזה נאמנות, ודי בכך כדי לדחות את טענת המערערת. מכל מקום, בעניין סוכני הנסיעות נקבע כי החוזה שנדון שם "נערך לתקופה בלתי-קצובה", בעוד שבענייננו קיבל בית המשפט את טענת ליאור לפיה בהתאם להסכם הנאמנות ומטרותיה, מועד סיומה הוא מכירת המגרש.

17. כאמור, המערערת טענה שהנאמנות מסתיימת כאשר הנהנה מודיע לנאמן על רצונו בביטול הנאמנות, ובהקשר זה הצביעה על ע"א 5717/95 וינשטיין נ' פוקס, פ"ד נד(5) 792 (2000) (להלן: עניין וינשטיין). ברם, עניין וינשטיין עסק בנאמנות שנוצרה לפי צו של בית משפט, ולגבי נאמנות מסוג זה, נקבע שם כי רק בכוחו של בית המשפט לסיים אותה (שם, בפסקה 15). בדרכו לקביעה זו, דן בית המשפט שם באופן שבו מסתיימת נאמנות שנוצרה לפי חוזה:

"כאשר מדובר בנאמנות על-פי חוזה עם הנאמן, מוסדרים עניינים אלה, בדרך-כלל, בחוזה שעל-פיו נוצרה. אולם אם לא נקבעו הוראות מפורשות בחוק או בחוזה [...] יש מקום לסברה כי כאשר מדובר בנאמנות על-פי חוזה, יהיה כל אחד מן הצדדים רשאי, בדרך-כלל, להפסיק את הנאמנות – וכן יהיה הנאמן רשאי להתפטר מתפקידו – על-ידי מתן הודעה לצד השני תוך זמן סביר מראש. עמד על כך המלומד כרם:

'התנאים לסיום הנאמנות נקבעים בדרך-כלל על-ידי הצדדים לחוזה אם במפורש ואם במשמע, כגון (1) הגיע המועד שנקבע מלכתחילה לסיום הנאמנות [...] (2) הושגה מטרתו של החוזה... לא נקבע מועד לסיום הנאמנות, בדרך-כלל רשאי כל צד להפסיקה, לאחר מתן הודעה על כך זמן סביר מראש'" (שם, בפסקה 14; שלמה כרם חוק הנאמנות, תשל"ט-1979 139-140 (מהדורה שלישית, 1995)).

אלא שבמקרה דנן, בית משפט קמא הגיע למסקנה כי לפי תנאי הנאמנות ומטרותיה, כפי שגובשו על-ידי יוצריה, הנאמנות באה על סיומה עם מכירת המגרש. מכאן שענייננו אינו נמנה על המקרים שבהם רשאי כל צד להפסיק את הנאמנות במתן הודעה לנאמן. הנאמנות שנוצרה נועדה לאחד את הכוחות במשפחת ויצמן, על מנת להציג חזית אחת במסגרת החזקות המשפחה בחברת חלקה, וכדי למנוע אפשרות כי מי מהם יצרף את כוח הצבעתו בחברת חלקה לבעלי מניות אחרים. באמצעות הנאמנות, כל

אחד מיוצרי הנאמנות-הנהנים נתן מעין יפוי כוח בלתי חוזר לטובת הנהנים האחרים, ובכך הגביל את כוחו-שלו לפעול באופן עצמאי בניגוד לדעת רוב הנהנים. בהקשר זה אציין את טענת ליאור, כי באת-כוחה של המערערת מייצגת גם את בני משפחת טננבוים, שמחזיקים ב-33% ממניות חברת חלקה, ובעבר אף נתבקש נגדם צו מניעה כדי למנוע מכירה של המגרש במחיר נמוך משוויו. ביטול הנאמנות יביא לתוצאה שנוגדת לכאורה את רצון יוצרי הנאמנות, כך שמשפחת ויצמן תחדל להיות קבוצת בעלי המניות הגדולה בחברת חלקה, וכוח ההצבעה הגלום במניות המערערת עלול לעבור למשפחת טננבוים.

18. לנוכח האמור, גם אין לקבל את טענות המערערת, לפיהן כביכול בית משפט קמא מסר את ההכרעה בתיק לידי הנהנים, ובכך התפרק מסמכותו ופסק – שלא כדין – סעד שלא התבקש בהמרצת הפתיחה. בעיקרו של דבר, המערערת ביקשה להחזיק במישרין במניות חברת חלקה, על פי חלקה במניות הנאמנות, כך שתוטל על ליאור חובה לבטל את הנאמנות ביחס אליה ולהעביר לידיה את חלקה במניות אלו. הסעד לו עתרה המערערת בהמרצת הפתיחה נגד חברת ליאור היה "לצוות על חברת ליאור [...] להשיב לידי המבקשת רבע (25% מ-14 מניות חברת חלקה [...]) המוחזקות עבור המבקשת בנאמנות על ידי ליאור". בית משפט קמא קיבל, כאמור, את טענת ליאור לפיה "כל עוד לא נמכר המגרש, על חברת ליאור להמשיך לפעול בנאמנות, ולא קמה עילה לפרוק הנאמנות על ידי המבקשת". בכך הפעיל בית המשפט את סמכותו, הכריע במחלוקת שבין הצדדים ודחה את תביעת המערערת, כפי שהוגשה, ואת הסעד שהתבקש נגד ליאור. בניגוד לטענת המערערת, הוראת בית משפט קמא ליוצרי הנאמנות-הנהנים לקבל החלטה מנומקת בבקשתה (להלן גם: הוראת בית המשפט), אינה נוגדת את הדין והיא מתבקשת ונובעת במישרין מהסעד שהתבקש על-ידי המערערת. הוראת בית המשפט נדרשה לצורך בירור השאלה אם המערערת זכאית לכך שתבוטל הנאמנות ביחס אליה וחלקה במניות הנאמנות יועבר לידיה. במיוחד נכון הדבר, משקבע בית המשפט כי התנגדות סתמית של הנהנים לבקשת המערערת, מבלי שתוכח פגיעה בהם, "נוגדת את תקנת הציבור". אפילו היה בהוראת בית המשפט משום מתן סעד שלא נתבקש בהמרצת הפתיחה, ואיני סבור כך, הרי שבענייננו מתקיימים התנאים שבדין לפסיקת סעד כזה (וראו שלושת התנאים שנזכרו בע"א 8570/09 חגולי נ' עיריית ראשון לציון, בפסקה 21 לפסק דינו של השופט ע' פוגלמן, והאסמכתאות שם (15.3.2011)).

19. המערערת טענה כי גם אם תתקבל דרישתה, משפחת ויצמן תחזיק למעלה משליש ממניות חברת חלקה, ולכן לא ייפגע כוחה בקבלת ההחלטות בחברה זו. טענה זו זכתה למענה בפסק דינו של בית משפט קמא, שהורה למערערת להציג טענות אלו בפני יוצרי הנאמנות-הנהנים, שנדרשו לקבל על בסיסן החלטה מנומקת בבקשתה. גם אם

יתברר בסופו של דבר כי היעדרות לבקשתה של המערערת אכן לא תפגע בשאר הנהנים, אין משמעות הדבר כי שגה בית משפט קמא בהוראתו הנ"ל. מטעם זה, איני רואה להיעתר לבקשת המערערת לצרף כראיה נוספת בערעור את פרוטוקול אסיפת הנהנים שהתקיימה בעקבות פסק הדין, שהרי על פי הדין, שינוי תנאי הנאמנות בנסיבות העניין מצריך החלטה של יוצרי הנאמנות-הנהנים. במידה שהמערערת סבורה כי יוצרי הנאמנות-הנהנים הפרו את חובותיהם ביחס אליה לאחר מתן פסק הדין, פתוחה בפניה הדרך לנקוט בהליך מתאים, אך הערעור על פסק הדין אינו המסגרת המתאימה לכך.

פירוק שיתוף במקרקעין

20. המערערת טענה כי היא זכאית לתבוע פירוק שיתוף של הנאמנות מכוח סעיף 37 לחוק המקרקעין, התשכ"ט-1969 (להלן: חוק המקרקעין).

דין הטענה להידחות. סעיף 37 לחוק המקרקעין קובע כלהלן:

הזכות לתבוע פירוק השיתוף
 37. (א) כל שותף במקרקעין משותפים זכאי בכל עת לדרוש פירוק השיתוף.
 (ב) היתה בהסכם שיתוף תניה השוללת או מגבילה את הזכות לדרוש פירוק השיתוף לתקופה העולה על שלוש שנים, רשאי בית המשפט, כעבור שלוש שנים, לצוות על פירוק השיתוף, על אף התניה, אם נראה לו הדבר צודק בנסיבות העניין.

הסעיף הנ"ל עוסק בזכותו של שותף לדרוש את פירוק השיתוף במקרקעין וזכות זו כוחה יפה גם כאשר באיגוד מקרקעין עסקינן (ע"א 291/78 פאר עד חברה לבנין נ' אושרובסקי, פ"ד לג(1) 435 (1979)). אך בטענה זו אין כדי להועיל למערערת, שהרי אין היא מבקשת לפרק את חברת חלקה, שהיא איגוד מקרקעין, כי אם לבטל את הנאמנות ביחס לעצמה, ולהעביר לידיה את חלקה במניות הנאמנות מחברת ליאור, שאיננה איגוד מקרקעין (ולא נטען אחרת על יד המערערת). משכך, סעיף 37 לחוק המקרקעין לא מקנה למערערת זכות לביטול הנאמנות ביחס אליה.

כפי שציינה ליאור בסיכומיה ובדיון שהתנהל בפנינו, המטרה היא להשיג את המחיר האופטימלי עבור מכירת המגרש. כבר כעת, על פי הצעות שהתקבלו, מאמציה של ליאור כנאמן הביאו למצב ששווי השקעתם המקורית במגרש של המערערת ובעלה המנוח בסכום של 29,000 ₪, עומד כיום על כ-1.6 מיליון ₪.

21. לסיכום, אינני סבור כי עלה בידי המערערת להצביע על שגיאה בפסק דינו של בית משפט קמא, ודין הערעור להידחות.

בשולי הדברים וכהערה צופה פני עתיד, יודגש כי התוצאה אליה הגענו אין משמעה שהמערערת "לכודה" עד אין קץ בחברת ליאור. מטרת הנאמנות היא מכירת המגרש בתמורה האופטימלית. ככל שיימצא כי הנאמנות "גוררת רגליים" או מכשילה באופן לא רציונלי או בחוסר תום לב ניסיונות כנים למכור את המגרש, שמורות למערערת טענותיה וזכויותיה. ככל שמכירת המגרש תמשיך להתעכב, ומבלי לקבוע מסמרות, טוב יעשו הנהנים אם ישקלו לרכוש את מניותיה של המערערת המוחזקות בנאמנות על ידי ליאור, על פי השווי העדכני, ובכך יימנע המשך הסכסוך.

הערעור שכנגד

22. ליאור הגישה ערעור שכנגד על כך שבית משפט קמא לא פסק לזכותה הוצאות, על אף שדחה את תביעתה של המערערת וקיבל את עמדת ליאור במלואה.

23. דין הערעור שכנגד להידחות.

סוגיית הוצאות המשפט ושכר טרחת עורך הדין מסורה לשיקול דעתה של הערכאה הדיונית (תקנה 511 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984 (להלן: תקסד"א)), כשהכלל הוא כי "בהעדר נסיבות מיוחדות, אין צידוק לכך שבעל דין שזכה במשפט ייצא בחסרון כיס וישא בעצמו אפילו מקצת ההוצאות שנאלץ להוציאן" (ע"א 9466/05 שוויקי נ' מדינת ישראל, בפסקה 31 לפסק דינה של השופטת ד' ברלינר והאסמכתאות שם (16.3.2008) (להלן: עניין שוויקי); ראו גם ע"א 406/80 אלקיים נ' הוברמן, פ"ד לו(4) 416, 420 (1982) (להלן: עניין אלקיים)). בהקשר זה, על בית המשפט להתחשב בשווי הסעד שהתבקש, באופן ניהול המשפט, בכמות העבודה שהושקעה ובנסיבות רלוונטיות נוספות (תקנה 512 לתקסד"א; עניין שוויקי, שם). ככלל, ערכאת הערעור לא תתערב בשיקול דעתה של הערכאה הדיונית בהקשר דנן, אלא במקרים חריגים, של טעות משפטית או פגם בשיקול הדעת (עניין אלקיים, בעמ' 419; עניין שוויקי, שם).

24. אינני סבור כי ענייננו נמנה על המקרים החריגים המצדיקים את התערבותה של ערכאת הערעור בסוגיית הוצאות המשפט. אכן, בית משפט קמא דחה את תביעתה של

המערערת, כפי שהוגשה, בהסתמך על העמדה שהציגה ליאור. עם זאת, בית משפט קמא מצא לנכון להורות לליאור לכנס אסיפת נהנים לצורך דיון והחלטה בבקשת המערערת. כפי שצוין לעיל, ניתן לראות בהוראה זו משום סעד שנפסק לטובת המערערת, הגם שלא נתבקש מפורשות בהמרצת הפתיחה. מפסק הדין עולה כי תוצאה זו היא שעומדת בבסיס קביעת בית משפט קמא בסוגיית ההוצאות, ועל כן אין מקום להתערבותנו בהקשר זה.

סוף דבר

25. מהטעמים שפורטו לעיל, אציע לחבריי לדחות הן את הערעור הן את הערעור שכנגד. מאחר שההליך התמקד בערעור העיקרי, המערערת תישא בהוצאות ליאור בסך של 10,000 ₪.

ש ו פ ט

השופטת ד' ברק-ארז:

אני מסכימה.

המסקנה שאליה הגיע חברי השופט י' עמית במקרה זה מעוגנת היטב בממצאים העובדתיים ובהסכמה הספציפית שאליה הגיעו כל הנוגעים בדבר בהתחשב בתכליתה של הנאמנות ובנסיבות יצירתה.

ניתן להבין לליבה של המערערת שמבקשת לממש את זכויותיה. אולם, כפי שציין חברי, אין במסקנתנו כדי לגרוע מחובתה הברורה של הנאמנות להוסיף ולפעול בשקידה סבירה למכירת המגרש. לבסוף, אני מצטרפת גם לדבריו של חברי באשר לכך שטוב יעשו המשיבים אם יפעלו, ולו לפנים משורת הדין, לסיום הסכסוך על-ידי רכישת מניותיה של המערערת.

ש ו פ ט

השופט א' שטיין:

אני מסכים.

שׁוֹפֵט

הוחלט כאמור בפסק דינו של השופט י' עמית.

ניתן היום, כ' בתשרי התשפ"א (8.10.2020).

שׁוֹפֵט

שׁוֹפֵט

שׁוֹפֵט